

‘Voorbericht’

J.F. Willems

bron

J.F. Willems, ‘Voorbericht.’ In: J.F. Willems (ed.), *Reinaert de Vos*. Naer de oudste beryming. Eecloo, 1834, p. III-XIII.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/will028voor01_01/colofon.htm

© 2003 dbnl

Voorbericht.

GEEN boek ter wereld heeft ooit meer opgang gemaakt dan het *Leven van Reinaert den Vos*. Sedert daarvan de eerste gedrukte uitgave, in nederduitsche prosa, verscheen (a.^o 1479), is deze zinryke Fabel door geheel Europa bekend, en in meest alle talen overgezet geworden. De vlaemsche oude tekst, hetzy van dien druk, hetzy van vroegere handschriften, diende veelal tot eersten grondslag dier vertalingen; immers, het is thans onbetwistbaer zeker, en uitgemaakt, dat ook de zoo hoog geroemde saksische *Reineke*, door den grooten GÖTHER, door SOLTAU en anderen in het hoogduitsch overgebracht, eene vry slechte vertaling van het oudere vlaemsche gedicht is, en waerin dezelfde rymwoorden schier overal zyn behouden.

Inzonderheid by de Nederlandsche natie, doch vooral in Vlaenderen, was de naem van Reinaert en van Isengrim of Isengryn sints onheugelyke tyden, en by alle standen des volks, in levendige bekendheid. Hoe velen onder ons

IV

hebben niet, in de eerste jaren hunner jeugd, met de *Historie van Reinaert den Vos* ter school gegaen? wie weet niet dat dit boek voorheen, ook door de geestelyke overheid, voor *goed en bekwaem* werd aengeprezen⁽¹⁾? Nergens wordt in spreekwoorden en dagelyksche gezegden meer aen hetzelfde herdacht, dan by ons; nergens, zooveel als in Vlaenderen, vindt men daarmede gelykluidende familienamen, als *Reynaert, Reynaerts, Bruyn, Bruneel, Rosseel, Cantaert, Bossaert, Coppens, Pinte, Boudewyns* enz., zonder van ander diernamen te spreken, als *De Vos, De Leeuw, De Wolf, De Ram, De Beer*, en meer dergelyken⁽²⁾. In Westvlaenderen zelfs vindt men eene familie *Isengryn*, waervan een lid thans notaris te Ostende is.

Te recht dus beschouwt de Heer JACOB

- (1) In de *Approbatie* van M. VAN EYNATTEN, *Canonik en Scholaster van Antwerpen*, van den 15 November 1661, wordt gezegd: 'Dezen boeck, *aldus verbeterd*, is goed en bequaem gevonden, zoo voor de scholen als andere persoonen; ende dient niet alleen tot recreatie, maer ook tot moralisatie.' Wy voor ons, geven ons boekjen slechts tot *recreatie*, en laten de morael van hetzelfde voor rekening van de genen, die het in de middeleeuwen opstelden.
- (2) Niemand heet *Den Vos, Den Leeuw, of Den Koning, Den Deken, Den Visscher, Den Smid*, maer wel *De Vos, De Koning*, enz. Een bewys dat onze oude schoone moedertael die stootende *n* in den eersten naemval niet kende. Wy kunnen zoodanige, noodeloos ingevoerde, geslachtsonderscheiding in het enkelvoud derven, zoowel als wy die in het meervoud, en ook in de uitspraek, missen.

GRIMM, in zyne vergelyking van al de Reinaerden⁽¹⁾, *Vlaenderen* als den *klassischen bodem* van dit episch fabelgedicht, eene waerheid welke ik, reeds vóór het verschynen van zyn verdienstelyk werk, door eene beknopte verhandeling, in den *Messenger des sciences et des arts de la Belgique*, had buiten twyfel gesteld. Dit punt ten vollen bewezen zynde, zoo wil ik my onthouden daervan nog in het breede te handelen. Genoeg zal het zyn, mynen lezeren hier aen de voornaemste byzonderheden te herinneren, welke, ter zake van den nederlandschen Reinaert, en van zyne hoogere oudheid boven andere gedichten van dien naem, vooraf dienen in aenmerking te komen. Te dien einde zal ik beknoptelyk samentrekken wat uit myn opgenoemd vertoog, en uit het veel geleerdere werk des heeren GRIMM, (naer hetwelk ik deze myne vertaling beârbeid heb,) kan gezegd worden voort te vloeien.

Waerschyndlyk reeds in de negende eeuw, doch voorzeker omtrent het jaer 1100, was de *Sage*, die ons hier bezig houdt, by al de *duitschsprekende Franken* bekend⁽²⁾. Onge-

- (1) *Reinhart Fuchs*, von JACOB GRIMM. *Berlin bei Reimer*, 1834, in 8.º s. CXLVIII.
- (2) De eerste historische vermelding, van het jaer 1112, kan men, behalven by GRIMM, l.c.s. CXCv., ook nog vinden in THIERRY, *Lettres sur l'histoire de France*, Édit. de Gand, p. 179, en in CAPEFIGUE, *Histoire de Philippe Auguste*, chap. 1.er De aldaer vermelde personen dragen de duitsche namen van *Waldric* en *Theutgald*.

veer dien tyd ook, werden de nu gedrukte latynsche gedichten van *Isengrimus* en *Renardus* door vlaemsche geestelyken opgesteld, volgens toen bestaende gedichten in de volkstael.

In Westvlaenderen, gedurende een merkelyk deel der twaelfde eeuw, wanneer aldaer by de boeren eene zekere soort van *Jacquerie* was ontstaen, die ten jare 1201 tot een' volslagen oorlog overging, in Westvlaenderen, zeg ik, was de bekendheid met ons Fabelgedicht zoodanig algemeen, dat men toen by het volk de aenhangers van het hof de *Isengrimmers*, en de volksparty de *Blaeuwvoeters* noemde⁽¹⁾.

WILLEM VAN UTENHOVEN, priester te Aerdenburg, schynt, vóór of by den jare 1250, het toen nog niet volledig bestaende nederduitsche dichtstuk van Reinaert omgewerkt, en, by middel van fransche *jeesten*, aangevuld en vermeerderd te hebben. Immers, men kan geenen anderen *Willem (die Madock maecte)* onder de vlaemsche dichters van dien tyd aenwyzen⁽²⁾; terwyl ook de herhaelde toespelingen van het gedicht op de plaets *Elmare*, in de nabyheid van hetzelfde Aerdenburg gele-

- (1) Sints ik met de Deensche en Zweedsche talen meer ben bekend geworden, leerde ik, dat *Blaeuwvoet (Blåofot)* een toenaem van den vos is; in de oudfransche Renarts *Chuflet*.
- (2) De Dichter was voorzeker een vlaming, en daerom kan men niet wel denken aen *Willem van Affligem*, die omtrent het jaer 1300 dichtte, volgens FOPPENS *Bibl. Belgica*, I. p. 388.

VII

gen, deze gissing zeer waarschynlyk doen voorkomen⁽¹⁾. Volgens GRIMM nogthaus, is *Willem* slechts de dichter van het eerste gedeelte des nederlandschen Reinaerts geweest, en zou het tweede stuk eerst, ruim een eeuw na hem, in het licht zyn verschenen; doch ik kan dit stelsel niet aannemen, en wel om de volgende redenen.

1.° Daer de heer GRIMM zelf heeft getuigd (s. CXLI., en CLI.) dat er geen het minste spoor te vinden is van oudere fransche gedichten over Reinaert, dan de *27 Branches*, door MÉON uitgegeven, *geen van welke als grondslag van het eerste vlaemsche gedeelte gelden kan*, en, daer integendeel het vervolg allerblykbaerst van fransche afstamming is, zoo zou ik vermeenen daer uit te mogen besluiten, dat ook slechts dit latere gedeelte het werk van *Willem* geweest zy, te meer, vermids dit vervolg blootelyk eene fragmentarische byëenbrenging van fransche stukken mag worden genoemd. Tegen dit gevoelen verzetten zich niet stellig de twee regels (v. s 4419 en 4420) van het H.S. des jaers 1475 (door welke *alleen* naer de veer-

(1) Zie dit *Elmare* op de oude kaert van het jaer 1274 by SMALLEGANGE, *Chronyk van Zeeland*, bl. 120, tusschen Aerdenburg en Biervliet. De naem schynt van een riviertjen afkomstig; want ik lees in eene ongedagteekende charter van graef Dirk van Alsas, in het *Cartularium Sancti Petri*, folio LXI. verso (ter provinciale archiven van Gent): ‘Viginti bonaria mori, jacentia juxta fluviolum qui dicitur *Elmare*.’

VIII

tiende eeuw *schynt* verwezen te zyn,) , namelyk:

Ist Parys, *Avioen* of Romen
Tis al in Reinaerts orde gecomen.

Ik beschouw dezelve voor ingevoegd door latere afschryvers⁽¹⁾; want dadelyk volgt daerop nog eens, pleonasticè:

Si treden al in Reinaerts pat,
Ist cleric ist leec.

En welke veranderingen moet het gedicht van 1250 tot 1475 al niet ondergaen hebben, daer JACOB VAN MAERLANT reeds in 1270, byna met zoo veel woorden, getuigde, dat de afschryvers *Reinaerts boerden* aenvulden en veranderden⁽²⁾? Het is met de meeste nederlandsche stukken van dien tyd op dezelfde wyze toegegaen.

2.º Indien werkelyk het eerste en fraeiste gedeelte van Reinaert door Willem, *uten walschen boeken*, ware byeen gebracht geweest, dan zou dat stuk toch daarvan eenigen schyn dragen. In tegendeel: het is GANZ *flandrischer färbung* (GRIMM, s. CLVI), en slechts een paar fransche namen hebben vermoedelyk daerin de oudere duitsche verdrongen, wyl zulks

- (1) Wanneer men het fragment van VAN WYN by GRIMM, v.^s 4372 tot 4445, vergelykt met de daarmede in verband staende saksische v.^s 6772-6784 naer de uitgave van HOFFMANN, dan ziet men duidelyk, dat deze en meer andere regels ingevoegd zyn.
- (2) Zie *Messenger*, p. 338.

IX

à la mode du jour was; eveneens als wy in onze dagen den familienaem van *Van den Bossche*, by sommigen, in *Dubois* herschappen zien⁽¹⁾.

En 3.º Volgens het Comburgsche handschrift beklaegt *Willem* zich, om dat *Willem die geste van Reinaert niet hevet volscreven*. Dit heeft geen zin; of, zoo men het naer de letter wil opnemen, dan hebben wel twee dichters van dien naem de eerste 3465 regels opgesteld, iets hetwelk de heer GRIMM zoomin als ik zal willen toestemmen, daer dit oudere gedeelte ontegenzeggelyk een geheel uitmaekt, dat onverdeelbaer is. Integendeel, voor het Amsterdamsche H.S. staet *Willem alleen* als maker van het gansche werk, 7746 regels beslaende; waeruit ik dan wederom opmake, dat het Comburgsche slechts een fragment van *Willems* geheelen Reinaert bevat, en dat *hy* wel degelyk degene is geweest, die het werk heeft *volscreven*⁽²⁾. De woorden van Firapeel

- (1) Denkelyk heeft de saksische vertaler naer een H.S. geärbeid, in hetwelk de duitsche namen nog meerendeels behouden waren.
- (2) Het H.S. van Comburg, thans te Stuttgart, bevat eene verzameling van *allerleie* gedichten, en onder dezelve denkelyk ook andere *brokken*. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN (*Horae belgicae* I. p. 125) noemt ons gedicht aldaer een *fragment*. Hy verstaet ook: 'Invenit Wilhelmus partem Reinhardi iam *Rhythmis belgicis redditi*, totum vero nondum perfectum fuit. Rediit itaque ad gallicum operis auctorem, secundum quem ea quae deerant *addidit*.' Ook WECKHERLIN, in zyne *Beyträge zur geschichte altteutscher sprache und dichtkunst* van het Comburgsche H.S. sprekende, haelt uit hetzelfde (keerzyde van blad 260) eenige regels aen, volgens welke er nog andere nederlandsche gedichten van Reinaert in omloop waren:

... Meniche andere rime
Van Reynaerde ende Ysengrime,
Brunen den beere, enten das.

Zie WECKHERLIN, l.c.s. 131.

(hierachter bladzyde 139,) wyzen naer zyn Vervolg, en de vooraengeplaetste voorrede eindelyk, schynt in andere *Codices* niet te hebben gestaen; want de Saksische *Reineke* en de oude prosadruk hebben er geen enkel woord van.

Wat er van zy, onze vlaemsche *Reinaert* overtreft al de andere gedichten van dien naem. Hy verdient, zegt GRIMM, ‘*door aenleg en uitvoering den eersten rang*⁽¹⁾. *Alles gaet in den zelven, by eene zwierige en gepaste tael, eenen geregelden en met altyd steigerend belang gepaerden gang, van den aenvang af tot het einde toe. Alle gebeurtenissen hangen daerin, gelyk in eene ware geschiedenis, vast te samen*⁽²⁾.’
Wonderlyk juist en goed vol-

- (1) HOFFMANN tracht in de *Inleitung* van zyne nieuwe uitgave des *Reineke Vos, Breslau, bei Grass und Comp.*, van dit jaer 1834, op dien lof van het vlaemsche iets ten behoeve van zynen tekst af te dingen; doch hy voert geene voldoende bewyzen aen.
- (2) *Reinhart Fuchs*, s. CL. Waerom de heer GRIMM, ook nog in de *Göttingische gelehrte anzeigen* van dit jaer, s. 885, 886 wil blyven volhouden dat *Die Madok* een schryversnaem zy, verklaer ik niet te begrypen, MAERLANT noemt *Madok* als een *gedicht*; en dit *Die*, zonder een appellatief daerby, is by ons volstrekt zonder voorbeeld. Wy zeiden nooit, gelyk de duitschers, *der Weber, der Meyerbeer*, maer wel *die smet, die schoenmaker*. ROQUEFORT's *Mados d'Arras* zie ik niet voor *Madoc* aen, maer voor den zeer bekenden naem *Madou* of *Matou*.

gehouden zyn vooral de karakteristieke handelingen der dieren. Met een woord, Reinaert is verre uit het beste gedicht, dat de middeleeuwen (DANTE'S *Divina Commedia* uitgezonderd,) aen Europa hebben opgeleverd. En dit gedicht is een Belgisch gedicht! En de Belgen kennen het niet! En het moeten Duitschers zyn die het aen het licht geven! *'De Belgen (zegt GRIMM, in zyne opdracht,) hebben het meeste belang in den Reinaert; doch wie heeft (vervolgt hy) wie heeft sedert eeuwen by hen nog verknochtheid en belangstelling voor de moedertael aengetroffen? Diepe zelfsvergetenheid brengt allerwege hare eigene straf mede: uit dit schoone Belgenland, alwaer in de middeleeuwen ook de dichtkunst woonde, is sedert lang alle poësie verdwenen!'* - Een verwyt, myne lieve landgenooten! dat wy door het verwaerloozen onzer tael, en door onze naäperyen van al wat fransch is, maer al te zeer verdienen.

Van myne jongste dagen af heb ik getracht de verworpene moedertael te helpen opbeuren. Ik heb dezelve, zoowel tegen de bekrompen-

heid der hollandsche schryfregels, als tegen de verbasterdheid van het vlaemsche school-dialect verdedigd⁽¹⁾; ik heb hare rechten op het openbare bestuer en hare nationaliteit, door historische gronden, zooveel als in my was, bewezen en voldongen. Om harentwil ben ik van Antwerpen naer Eecloo verbannen. Zy moet my dus wel dierbaer zyn! Doch ook in Eecloo heb ik geleerd dat hare vyandin, de fransche tael, die in zes eeuwen, en meer, nog geen' enkelen voet gronds op het nederduitsch heeft aengewonnen, nimmer de tael van het meerendeel der Belgen zyn zal. Op 8600 inwoonders van die stad zyn er omtrent 300 die fransch verstaen, en geen 100 die fatsoenlyk fransch spreken kunnen. Nogthans was Eecloo zeer vele jaren de verblyfplaets van fransche tribunalen, van fransche *souspréfets*, van fransche ambtenaren! nogthans worden wederom, sedert vier jaren, hare 8300 andere ingezetenen in het fransch *gegouverneerd*, en dagelyks *gesommeerd*, *geëxploiteerd*, en *geëxecuteerd*! Wy bezitten thans de *vryheid van tael*, ja; doch het schynt my toe, dat die vryheid hare zuster, de vryheid van *verstaen*, geheel onder de voeten helpt.

Moge deze myne beärbeiding van het oudere gedeelte van *Reinaert den Vos* iets bydragen, tot het doen herleven van eene zoo dierbare

(1) *Over de hollandsche en vlaemsche schryfwyzen van het Nederduitsch*, Antwerpen, 1824, in 8.º

XIII

tael, in een' tyd waerop ons land van zooveel franschen uitschot wordt overstroomd!

Zoodra het tweede gedeelte geheel zal bekend wezen, zal ik my onverwyld ook met de omzetting van hetzelfde bezig houden. Ik zeg *omzetting*; want de vergelyking, met den grondtekst van dit eerste stuk, zal doen zien, dat ik niet overal en niet alles vertaeld heb. De rol van den pastor heb ik, welstaenshalve, aen den koster overgedragen, en menige al te *raeuwe* uitdrukking is door my verzacht geworden. Hetgeen een geestelyke der 13e eeuw dierf schryven, zou thans aenstoot geven. *Respect aux choses sacrées!* zegt de franschman, of, liever, *zeide* weleer de franschman. Wyders, houde men in het oog, dat hier *beesten* spreken en handelen.

Enkele kleine druk- en stelfouten gelieve de lezer te verschoonen, als, B.V. op bladz. 77 in den vóórlaetsten regel, waer *kop* staet, en *krop* staen moet, en bladz. 78, waer men *Tibert, geef*, in stede van *Tibert geef* of *geev'*, leest. *Sinte Martens vogel*, bladz. 42, kan misschien ook wel *de Kraei* wezen.

Zie hier de door *Willem* en latere afschryvers vooraengevoegde regels, benevens eene korte proeve van den oorspronglyken tekst.

**Willem/ die Madok maecte/
Daer hi dicken omme waecte/**